

החומה הרחבה

רקע היסטורי ובריף תיירותי תמציתי

[הערה: מסמך זה מהווה רקע ראשוני ותמציתי בלבד. מומלץ לבצע תחקיר עומק וללמוד את

ההיבטים השונים הנוגעים לאתר

"ראויה היא החומה שנספר את תולדות גילויה. חשיפתה הייתה תהליך איטי, שנמשך בהפסקות במשך מרבית שנות עבודתנו ברובע. אבל עיקר העניין היה בגילוי 40 המטרים הראשונים, היינו הקטע הנמשך מצפון לדרום...אודה ולא אבוש, שכל הפרשה הזאת של גילוי החומה הייתה מלווה אצלי אישית מתח רב במשך כל אותה העת של חיפוש אחר האמת, ונסתיימה ברגש של סיפוק והתרוממות רוח, כאשר הגענו אליה. הייתה לי הרגשה, שעם גילוי החומה הישראלית "עשינו היסטוריה". עמיתיי מחוקרי ירושלים המובהקים הוסיפו על ההרגשה הזאת, באמרם על החומה, שזוהי התגלית הארכיאולוגית החשובה של המאה בירושלים. אולי אין זה ממידת הענווה לומר את הדברים האלה, אבל משהו מן האמת יש בהם"

[נחמן אביגד, העיר העליונה של ירושלים, הוצאת שקמונה, ירושלים 1980]

החומה הרחבה הינו מימצא ארכיאולוגי מאסיבי, משמעותי בן כ- 2700 שנה ששינה את פני המחקר בירושלים.

האתר מיוחס לתקופת המלך חזקיהו, המולך בירושלים כמלך יהודה. לאחר חורבן ממלכת ישראל על ידי שלמנאסר, מלך אשור, שהיא האימפריה החזקה באיזור, פליטים רבים ממלכת ישראל נודדים לשטחה של ממלכת יהודה ולירושלים בפרט. הפליטים הרבים, מתיישבים בפריפריה של ירושלים ומרחיבים מאוד את אוכלוסייתה ושטחה. חזקיה המלך מאוזכר רבות במקרא בספרים: מלכים ב, דברי הימים ב ובספר ישעיה.

הבעיה העומדת בפני חזקיהו היא התרחבותה של העיר- בעיקר בשל זרם הפליטים- מערבה וצפונה חזקיהו מחזק את חומת העיר הישנה ובונה חומה רחבה מאוד סביב הגבעה המערבית. " ויתחזק ויבן את כל החומה הפרוצה ויעל על המגדלות ולחוצה החומה האחרת .." (דברי הימים ב. לב/ה) המהלך לווה בביקורת חריפה מפי ישעיהו הנביא. החומה נבנית על בתייהם של תושבי העיר

היושבים בפריפריה. ברור לנו שלא מדובר באוכלוסייה חזקה כלכלית, מכאן גם חוסר היכולת שלהם להתנגד למהלך, ישעיהו זועם על המהלך וגם על כך שחזקיהו לא מקשיב לו ולא שם את מבטחו בה'. ישעיהו נחלץ לעזרתם "ואת בתי ירושלים ספרתם ותתצו הבתים לבצר החומה" (ישעיהו כב/י) יש לציין כי המלך חזקיהו מבצע רפורמה דתית רחבה ובשונה מאביו אחז, הוא בוטח בה', עושה הטוב והישר בעיני הא-ל, מטהר את המקדש מנתץ את הבמות ומבטל את העבודה הזרה. מלכד סביבו את שבטי ישראל תחת מנהיגות אחת, עיר בירה אחת, מקדש אחד ומלך אחד. הוא מזמין את כולם לחגוג את חג הפסח, בירושלים.

בימיו של המלך חזקיהו, יהודה מעלה מיסים למלכות אשור. וכשנדמה היה כי יורד קרנה של מלכות אשור, מנצל זאת המלך חזקיהו וחובר למדינות שכנות כמצרים, ומורד באשור. מלך אשור עסוק באותם הימים בכיבוש שריפות בסביבתו וברגע שממלכתו מתייצבת, הוא יוצא למסע דיכוי בממלכות שמרדו בו. הוא מדכא את המרד באכזריות רבה ומכניע את כל ממלכות האזור.

חזקיהו מזהה את המהלך ונערך לקראתו. חזקיהו מקים מערך מיסוי אדיר ומתחמש לקראת הגעת צבא אשור. שתי פעולות שעושה חזקיהו, היוו את עיקר ההכנות למלחמה: ביצור העיר והטיית מי הגיחון לתוך העיר פנימה. בניית חומה היא מהלך מתבקש. מי הגיחון שסיפקו מים במשך כל השנה, עלולים היו ליפול כפרי בשל לידי האוייב. המעיין אשר עד לימיו נבע מחוץ לחומה. חזקיהו בעצה אחת עם יועציו, מחליט להטות את המים פנימה לתוך העיר. "ויקבצו עם רב ויסתמו את כל המעינות ואת הנחל השוטף לאמר למה יבואו מלכי אשור ומצאו מים רבים" (דברי הימים ב לב) סנחריב משאיר את יהודה סנחריב לסוף המסע. סנחריב מגיע ליהודה וכובש בה 46 ערים בצורות כפי שמופיע במנסרת סנחריב ורגע אחד לפני שסנחריב מגיע לירושלים הוא כובש את העיר לכיש, שהיא העיר השנייה בחשיבותה ביהודה. לאחר כיבוש העיר לכיש, חזקיהו מעלה מיסים לסנחריב, אשר אינו מוותר על המהלך הבא של כיבוש ירושלים.

סנחריב שולח את שר צבאו, רבשקה שעולה עם צבא עצום וכבד על ירושלים. צבאו ניגש לירושלים מכיוון צפון צר על העיר ומנהל דו שיח עם נציגיו של חזקיהו – אליקים בן חלקיהו, שבנא הסופר

רבשקה יהיר ובטוח מאוד בעוצמתו הצבאית. אינו מסתפק בזלזול בכוח הצבאי של מגיני

ירושלים, וקורא תיגר על אלהי ישראל. בלילה, לקראת ההסתערות האשורית על חומות העיר, חזקיהו הולך לבית ה' ומתפלל. ישעיהו מודיע לחזקיהו כי תפילתו התקבלה הצבא האשורי ניגף בדרך נס ואינו מצליח לכבוש את העיר הנצורה. לכן, כה-אמר ה' אל-מלך אשור, לא יבא אל-העיר הזאת, ולא-יורה שם חץ; ולא-יקדמנה מגן, ולא-ישפך עליה סללה. בדרך אשור-יבא, בה ישוב; ואל-העיר הזאת לא יבא, נאם-ה' וגבותי אל-העיר הזאת, להושיעה-למעני, ולמען דוד עבדי (מלכים ב' י"ט לב-לד) ויהי, בלילה ההוא, ויצא מלאך יהוה ויך במחנה אשור, מאה שמונים וחמשה אלף; וישפיו בבקר, והנה כלם פגרים מתים(מלכים ב' י"ט 35). בספר דברי הימים יש תיאור שונה: וישלח ה, מלאך, ויכחד כל-גבור חיל ונגיד ושר, במחנה מלך אשור (דברי הימים ב' ל"ב/כא).

לפיכך מתאר המלך את ירושלים במנסרת סנחריב, אותה שם "כציפור בכלוב" אך לא כבשה. "אותו כלאתי בתוך ירושלים עיר מלכותו כציפור בכלוב. הקפתי אותו בביצורים, ואת היציאה משער עירו עשיתי לו לתועבה"

במשך שנים רבות ניטש בין המומחים ויכוח לגבי גבולותיה של ירושלים בתקופת בית ראשון. לאחר מלחמת ששת הימים ואיחוד ירושלים לפני למעלה מחמישים שנה, החלה חפירה משמעותית איכותית בגבעה העליונה באיזור הרובע היהודי. כאן גילו החופרים משטח אבנים גדול באחד מריבועי החפירה. בעוד ריבוע ואחר בעוד ריבועים רבים. קיר תמך, חומה, החומה נחשפה לאורך של כ – 40 מ', ולכל אורכה נתגלתה אותה הבניה, אותה הסטרטיגרפיה ואותה הקרמיקה. ולאחר חודשים אחדים של היסוס, יצאו בקול רם וצלול. החומה הישראלית-נמצאה!

על סמך הקרמיקה ניתן להסיק שהחומה נבנתה במאה השמינית לפני הספירה. בכך הוכרע הוויכוח המתמשך בדבר מידותיה של ירושלים, וניכר כי שיטת "המרחיבים" את ירושלים לגבעה

החברה לשיקום ולפיתוח
הרובע היהודי
בעיר העתיקה
בירושלים בע"מ

בית רוטשילד
כיכר בתי מחסה
הרובע היהודי, ירושלים
ת.ד. 14012 מיקוד 91140

מרכזיה: 02-6265900
פקס: 02-6265920
מוקד תירות: *4987
דוא"ל: rova@jqc.org.il

המערכת קיבלה הוכחה משמעותית.

כמות נכבדה של ראשי חיצים ישראלים וכן ראשי חץ זרים מטיפוס סקיתי, לצד שרידי שרפה בביצור, מעידים על קרב שהתחולל על כיבוש העיר כנראה מימי חורבן בית ראשון בשנת 586 לפני הספירה.

כל אלו מהווים עדות אילמת ומרגשת על מפעל הביצור המאסיבי שביצע חזקיה, על גבולות העיר בשלהי ימי בית ראשון, כמו גם על הקרב שבין תושבי העיר ולוחמיה כנגד האשורים והבבלים. הממצא בשטח, מתלכד לסיפור המקראי ומהווה עוגן לחיבור משמעותי ומרגש ביניהם.

מצב סטטוטורי ובעלויות:

אתר עתיקות חלקה 10630739 בבעלות וניהול החברה לפיתוח ושיקום הרובע היהודי

היבט תירותי:

הרובע היהודי קולט 90% מנפח התיירות הנכנסת לישראל. למעלה משלשה מיליון תיירים, מבקרים מדי שנה, ברובע היהודי ובעיר העתיקה. על אלו יש להוסיף נפח תיירות גדול של כ 2 מיליון ישראלים בשנה. החומה הרחבה מצויה על ציר התיירות המרכזי ברובע, בסמוך לרחבת בית הכנסת החורבה, לחנויות מסחר שונות ובצמוד למבנה שירותים רחב מימדים, משופץ בלב הרובע היהודי. בשל חשיבותה, גודלה ומיקומה היא הפכה לנקודת עצירה והדרכה חובה, למורי הדרך, לקבוצות הרבות וליחידים המבקרים ברובע היהודי.

אתגרים:

הממצא הארכיאולוגי נסתר מהקהל בשל מיקומו כעשרים מטר נמוך ממפלס הרחוב וכלוא בין בנייני מגורים.

החברה לשיקום ולפיתוח
הרובע היהודי
בעיר העתיקה
בירושלים בע"מ

בית רוטשילד
כיכר בתי מחסה
הרובע היהודי, ירושלים
ת.ד. 14012 מיקוד 91140

מרכזיה: 02-6265900
פקס: 02-6265920
מוקד תירות: *4987
דוא"ל: rova@jgc.org.il

חומת העיר, כיום באורך של 40 מטר ובעובי של 7 מטר, דרוש דמיון על מנת לראותה במלוא

גובהה ועוצמתה בגובה 8 מטר

האתר אינו מקורה, חשוף לשמש וללא הצללה.

לא התבצעה באתר פעולת שימור ושיקום מאז חשיפתו.

האתר קולט לכלוך רב המתאסף באזור, במקום צמחיה הנצמדת לעתיקות

המתחם מוקף בגדר אבן בגובה מטר ועליה סורגי ברזל.

זווית הצפייה קשה וחלק ניכר מהממצא מוסתר.

ילדים, ואנשים היושבים בכיסאות גלגלים יתקשו לראות את הממצא.

התאורה שוטפת ולא מבליטה את הממצא.

למבקר הממוצע אין דרך להבין מהו הממצא, מהי חשיבותו למחקר, היכן פנים העיר והיכן

החוץ, מה היה גובהו המקורי והקישור לסיפורים המקראיים הדרמטיים הקשורים למקום.

מגוון עזרי ההדרכה באתר מיושנים, מוסתרים ולא מספרים את הידע והחוויה החיונית למבקר

הבודד או למבקר המודרך בקבוצה.

אין נקודה ברורה בה מומלץ לעמוד, ולא מובן האם יש צורך להקיף את הממצא מכל צידיו.

במצב הנוכחי, המבקרים אינם יורדים אל הממצא עצמו